«РАСЛЫЙМ»
Татарстан Республикасы
мәгариф һәм фән
министры
___________ И.Г.Һадиуллин
«___» _________ 2022 нче ел

Туган телдә белем бирү мәктәпләре укучылары өчен 2023 нче елда туган (татар) әдәбияттан дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру өчен әзерлек дәрәҗәсенә куелган таләпләр һәм эчтәлек элементларының кодификаторы

разработан федеральным государственным автономным образовательным учреждением высшего профессионального образования
«КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

подготовлен государственным бюджетным учреждением
«РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ЦЕНТР МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»

утвержден МИНИСТЕРСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Татар әдәбиятыннан әзерлек дәрәҗәсенә куелган таләпләр һәм эчтәлек элементларының кодификаторы (алга таба - Кодификатор) – 2023 нче елгы дәүләт йомгаклау аттестациясе эшенә контроль бәяләү материаллары төзү өчен дәүләт йомгаклау аттестациясе эшенең КБМ эчтәлеген билгеләүче документларның берсе.

Кодификаторда Татарстан Республикасы мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан тәкъдим ителгән дәреслекләргә, үрнәк белем бирү программасына кертелмәгән әзерлек дәрәҗәсе таләпләре чагылыш тапмый.

Бу документ татар әдәбиятыннан дәүләт йомгаклау аттестациясе эшен төзү өчен нигез булып тора, шуңа да уку материалын гомумиләштерү һәм системалаштыру принципларыннан гыйбарәт.

I БҮЛЕК. Татар әдәбиятыннан дәүләт йомгаклау аттестациясе эшендә тикшерелә торган теоретик база һәм әсәрләр исемлеге

1 нче таблица

Бүлек коды	Контроль бәяләү материалының коды	Контроль бәяләү материалларына нигезләнеп бәяләнүче берәмлекләрнең эчтәлеге
1		***Әдәбият теориясеннән һәм тарихыннан белешмә***
	1.1	Сүз сәнгате буларак матур әдәбият.
	1.2	Фольклор. Фольклор жанрлары.
	1.3	Әдәби образ.
	1.4	Эчтәлек һәм форма.
	1.5	Әдәби төрләр: проза (эпик төр), лирика, драма; төрара формалардан лиро-эпика. Әдәби жанрлар: хикәя, повесть, роман; лирик шигырь, мәдхия, мәрсия; поэма, баллада; комедия, трагедия, драма.
	1.6	Тема. Проблема. Идея. Конфликт. Сюжет һәм сюжет элементлары: экспозиция, төенләнеш, кульминация, чишелеш, эпилог. Сюжеттан тыш элементлар. Композиция. Образлар системасы. Образларның төрләре. Персонаж. Характер. Тип. Автор образы. Лирик герой. Сурәтләнгән дөнья (портрет, пейзаж, урын-вакыт бирелеше). Геройның сөйләменә характеристика: диалог, монолог.
	1.7	Деталь. Символ.
	1.8	Психологизм.
	1.9	Әдәби әсәрнең теле. Әдәби әсәрдә тел-сурәтләү чаралары: лексик чаралар (синоним, омоним, антоним, фразеологизм һ.б.), фоник чаралар

		(аллитерация, ассонанс һ.б.), стилистик чаралар (инверсия, кабатлау, антитеза һ.б.), троплар (чагыштыру, метафора, метонимия, аллегория, эпитет, сынландыру һ.б.).
	1.10	Шигырь төзелеше системалары: гаруз, силлабик. Ритм. Рифма. Строфа.
2		***Урта гасыр татар әдәбиятыннан***
	2.1	Кол Гали. “Кыйссаи-Йосыф” поэмасы.
	2.2	“Идегәй дастаны”.
	2.3	С.Сараи. “Сөһәйл вә Гөлдерсен” поэмасы.
	2.4	Мөхәммәдьяр. “Төхфәи мәрдан” поэмасы.
	2.5	Габдерәхим Утыз Имәни. “Гыйлемнең өстенлеге турындагы төркичә бәетләр” әсәре.
3		***XIX гасыр әдәбиятыннан***
	3.1	Г.Кандалый. “Сәхибҗәмал” поэмасы.
	3.2	К.Насыйри. “Әбугалисина кыйссасы”.
	3.3	М.Акъегет. “Хисаметдин менла” романы.
	3.4	З.Бигиев. “Өлүф, яки Гүзәл кыз Хәдичә” романы.
	3.5	Р.Фәхретдин. “Әсма, яки Гамәл вә җәза” әсәре.
4		***XX йөз татар әдәбиятыннан***
	4.1	Ф.Әмирхан. “Нәҗип”, “Бер хәрабәдә” хикәяләре.
	4.2	Ш.Камал. “Акчарлаклар” повесте, “Буранда” хикәясе.
	4.3	Г.Рәхим. “Яз әкиятләре” хикәясе.
	4.4	Н.Думави “Яшь ана” хикәясе.
	4.5	Г.Тукай. “Әллүки”, “Эш”, “Пар ат”, “Ана догасы”, “Өзелгән өмет”, “Милли моңнар” шигырьләре, “Шүрәле” поэмасы, “Исемдә калганнар” автобиографик повесте.
	4.6	Дәрдемәнд. “Рәсем”, “Кораб” шигырьләре.
	4.7	Г.Ибраһимов.

		“Алмачуар” хикәясе, “Кызыл чәчәкләр” повесте.
	4.8	Г.Камал. “Беренче театр” пьесасы.
	4.9	М.Фәйзи. “Галиябану” пьесасы.
	4.10	Һ.Такташ. “Ак чәчәкләр”, “Алсу” шигырьләре, “Мокамай” поэмасы.
	4.11	К.Тинчурин “Сүнгән йолдызлар” драмасы.
	4.12	Г.Кутуй. “Тапшырылмаган хатлар” повесте, “Сагыну” нәсере.
	4.13	Г.Исхакый. “Кәҗүл читек” хикәясе.
	4.14	М.Җәлил. “Җырларым”, “Ана бәйрәме”, “Соңгы җыр”, “Кызыл ромашка”, “Кошчык”, “Ышанма” шигырьләре. “Сандугач һәм чишмә” балладасы.
	4.15	Ф.Кәрим. “Ант”, “Ватаным өчен”, “Сөйләр сүзләр бик күп алар”, “Үлем уены” әсәрләре.
	4.16	Х.Туфан “Кайсыгызның кулы җылы?”, “Киек казлар” шигырьләре.
	4.17	С.Хәким. “Юксыну”, “Әнкәй” шигырьләре.
	4.18	С.Сөләйманова. “Кеше барыбер кошлар нәселеннән...”, “Кеше”, “Тагын узды кыңгыраулы язлар” шигырьләре.
	4.19	Ф.Хөсни. “Йөзек кашы” повесте.
	4.20	Ә.Еники. “Кем җырлады?”, “Әйтелмәгән васыять” әсәрләре.
	4.21	Г.Бәширов. “Туган ягым – яшел бишек” романы.
	4.22	М.Мәһдиев. “Без –кырык беренче ел балалары” повесте.
	4.23	А.Гыйләҗев. “Җомга көн, кич белән” повесте.
	4.24	Т.Миңнуллин. “Әлдермештән Әлмәндәр” драмасы.
	4.25	Ш.Хөсәенов. “Әни килде” драмасы.
	4.26	М.Юныс. “Шәмдәлләрдә генә утлар яна” повесте.

	4.27	Г.Сабитов. “Тәүге соклану” хикәясе.
	4.28	Ф.Садриев. “Таң җиле” (романнан өзекләр)
	4.29	И.Юзеев. “Бакчачы турында баллада” әсәре.
	4.30	Р.Фәйзуллин. “Якты моң”, “Җаныңның ваклыгын...” шигырьләре.
	4.31	М.Әгъләмов. “Учак урыннары”, “Сабантуй” шигырьләре.
	4.32	Зөлфәт. “Тылсым”, “Дүрт җыр” шигырьләре.

II БҮЛЕК. Татар әдәбиятыннан дәүләт йомгаклау аттестациясе эшендә тикшерелә торган әзерлек дәрәҗәсенә таләпләр исемлеге

2 нче таблица

Таләпнең Коды	**Татар әдәбиятыннан дәүләт йомгаклау аттестациясе эшендә тикшерелә торган әзерлек дәрәҗәсенә таләпләр**
	Белергә / аңларга
1.1	Сүз сәнгате буларак матур әдәбиятның үзенчәлекләрен.
1.2	Тәкъдим ителгән әсәрләрнең эчтәлеген.
1.3	Тәкъдим ителгән авторларның кыскача иҗат биографиясен.
1.4	Урта гасыр татар әдәбиятындагы төп әдәби-тарихи чорларны.
1.6	Төп теоретик төшенчәләрне.
2	***Эшли белергә***
2.1.	Әсәрнең эчтәлеген аңлата белергә.
2.2.	Әдәби әсәрне анализлый белергә: әдәби текстның мәгънәви өлешләрен аерып алырга, әсәрнең темасын, идеясен, автор күтәргән проблемаларны дөрес билгеләргә, геройга характеристика бирергә, әсәрнең сюжет-композиция үзенчәлекләрен, әсәрдә кулланылган тел-сурәтләү чараларын билгеләргә.
2.3.	Тәкъдим ителгән әсәрне шул чор әдәби процессы белән бәйләнештә ачыклый, билгели алырга, әдәби факт һәм күренешләрне чагыштыра белергә.
2.4.	Әдәби текстка төр һәм жанр үзенчәлекләреннән чыгып анализ ясый белергә.
2.5.	Әсәрдә автор позициясен, автор стиленең үзенчәлеген, кулланылган тел-сурәтләү чараларының төрләрен, функцияләрен, әдәби алымнарны билгели алырга.

2.6.	Үз мөнәсәбәтен нигезле итеп дәлилли алырга.
2.7.	Укылган әсәргә карата үз мөнәсәбәтен язма формада бирә алырга.
3.	***Алган белем һәм күнекмәләрне гамәли эштә һәм көндәлек тормышта куллану***
3.1.	Татар теленең әдәби нормаларына таянып, эзлекле текст язарга.
3.2.	Әңгәмә һәм бәхәсләрдә катнашырга.